

ЕКОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Є. М. Данкевич, д. е. н., директор НІІ екології та лісу,
С. І. Матковська, к. с.-г. н., доцент
Житомирський національний агроекологічний університет

У міру накопичення практичного досвіду і наукових знань культура поля завжди йшла поряд з культурою людини. Розвиток систем землеробства в Україні відбувався протягом тривалого історичного періоду. Характерними тенденціями останнього часу є екстенсивний метод ведення сільського господарства, збільшення залучення земель до обробітку, недосконалі техніка і технологія

обробітку землі та виробництва сільськогосподарської продукції, нехтування науково-обґрунтованих систем ведення землеробства і, зокрема, недотримання сівозмін, внесення недостатньої кількості органічних добрив, недосконала система використання і внесення мінеральних добрив та невиконання природоохоронних заходів.

В умовах зростаючого попиту на продукти харчування у світі і глобалізації аграрних ринків в сільському господарстві України, розпочалися процеси концентрації капіталу та формування на цій основі агрохолдингів, проте останні не завжди дотримуються науково-обґрунтованих норм ведення господарської діяльності, через що завдається значний вплив на навколишнє середовище. Особливо дані процеси характерні для Полісся України.

Рівень розораності сільськогосподарських угідь на Поліссі є найвищим показником серед аналогічних показників розвинутих європейських країн. Ерозійні процеси поширені на 104,8 тис. га угідь. Трансформації у виробничій структурі сільськогосподарських підприємств суттєво вплинули на освоєння земель. Наразі використання земельного фонду сільськогосподарського призначення у природній зоні Полісся є нерациональним і екологічно незбалансованим. Співвідношення, яке склалося між орними землями й іншими видами угідь, як з екологічної, так і з економічної точки зору, є незадовільним [3].

Під час побудови екологічної системи землеробства в конкретному господарстві слід проаналізувати наявну структуру земельних угідь та передбачити її оптимізацію. На схилі землях доцільно запроваджувати контурно-меліоративну організацію території. Для раціонального використання землі важливим є обґрунтування та запровадження структури посівних площ у межах ріллі. Екстенсивне ведення господарювання, нерациональне використання земель та висока розораність угідь призвели до зниження родючості ґрунтів та їх деградації. За 50 років ґрунти Полісся України втратили майже 25 % гумусу [7]. Зростання ж антропогенного навантаження у період реалізації політики екстенсифікації сільського господарства не стільки забезпечувало досягнення запланованих світових рівнів виробництва продукції, скільки знижувало родючість земель.

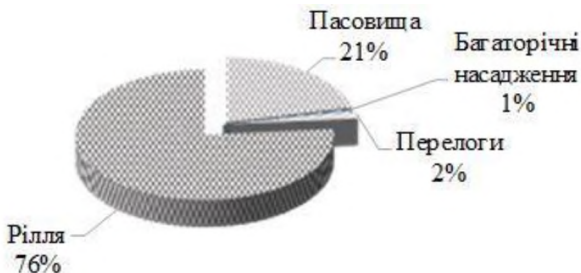
Однією з найважливіших причин зниження вмісту гумусу в ґрунті є зменшення внесення елементів живлення. Значну роль у підвищенні урожайності культур в умовах Полісся відіграють органічні, мінеральні добрива та вапнування ґрунтів. Однак, у зв'язку із скрутним економічним становищем більшості виробників продукції,

значно скоротилося внесення елементів живлення під основні культури. Мінеральних добрив за останні 10 років вносилось близько 37 % до потреби, що суттєво вплинуло на врожайність та якість вищої продукції.

Постає необхідність пошуку альтернативних шляхів збереження родючості ґрунту та поповнення його поживними елементами за рахунок удосконалення виробничої структури з урахуванням спеціалізації господарства; насичення сівозмін бобовими і зернобобовими високобілковими культурами; поліпшення системи удобрення за рахунок сидератів, сапропелю, біогумусу, органічних решток сільськогосподарських культур; проведення заходів щодо збереження і відтворення родючості ґрунтів; запровадження органічного виробництва. Ідея органічного виробництва популярна в багатьох регіонах України і поступово набуває поширення в Україні. Все більше людей починають звертати увагу не тільки на ціну, а і на якісні характеристики продуктів харчування. Споживачі готові платити більше за безпечну продукцію, адже традиційне ведення сільського господарства передбачає використання великої кількості хімічних речовин, що негативно впливають на довкілля та здоров'я людини.

В Україні площі під веденням органічного виробництва складають лише 411 тис. га. У структурі сертифікованих органічних сільськогосподарських угідь рілля займає 206,5 тис. га або 76,4%. На пасовища і сінокоси припадає 57,5 тис. га, що складає 21,3%, на перелоги – 5,0 тис. га (1,5%) і лише 1,3 тис. га або 0,5% на багаторічні насадження (рис. 1). При цьому, наявні ґрунтово-кліматичні умови дозволяють розширити площі під цим виробництвом.

Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва. Так, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, складає вже понад чотириста тисяч гектарів, а наша держава посідає почесне двадцяте місце світових країн-лідерів органічного руху. Частка сертифікованих органічних площ серед загального об'єму сільськогосподарських угідь України складає близько 1 %. При цьому Україна займає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур.

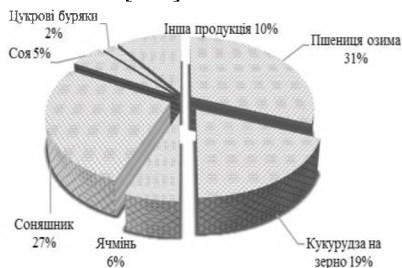
Рис. 1 Структура сертифікованих органічних сільськогосподарських угідь в Україні, 2016 р.

Джерело: побудовано за даними [6, 10–11].

Сучасний стан структури посівних площ при веденні органічного виробництва показує, що майже 200 тис. га, або 49 %, складають зернові культури. Олійні розміщуються на площі 67 тис. га (16 %). Лише 19 тис. га, або 4,7 %, займають бобові. При цьому, на вирощування овочів припадає тільки 8,1 тис. га (2%), фруктів – 2,4 тис. га (0,6 %) (рис. 2). Така структура посівних площ не може забезпечити ефективне ведення органічного землеробства, чергування культур у сівозмінах, збереження родючості ґрунтів.

Відповідно до наявної структури посівних площ потребує трансформації і виробництво товарної органічної продукції. У структурі товарної органічної продукції виробництво продукції озимої пшениці складає 31 %, сояшнику – 27 %, кукурудзи на зерно – 19 %, тоді як сої – 5 %, а цукрових буряків лише 2 %.

Понад 90 % виробленої вітчизняної органічної продукції експортується: продаж продукції всередині країни забезпечує виробникам рентабельність із одного гектара 70 %, тоді як реалізація до країн-членів ЄС – 200 % [4, 6].

Рис.2 Структура товарної органічної продукції в Україні, %

Джерело: побудовано за даними [6, 10–11].

Згідно із світовими стандартами, органічним вважається землеробство, у якому не використовуються синтетичні хімікати, яке передбачає мінімальну оранку ґрунту та не застосовує генетично-модифікованих організмів. Принципами органічного землеробства є наступні: обробіток ґрунту за допомогою поверхневого рихлення на глибину не більше 5 см; не застосування хімічних добрив та пестицидів при виробництві; науково обґрунтоване використання сівозмін; посів сидератів; широке застосування рослинних рештків та органічних відходів переробних підприємств. В основі органічного землеробства є фактично повернення першоджерел ведення сільського господарства, результатом якого є підвищення природної біологічної активності у ґрунті, відновлення балансу поживних речовин, зростання кількості гумусу, нормалізації роботи живих організмів [1,2].

Станом на початок 2014 р. в Україні статус органічного отримало 171 господарство, при цьому загальна площа земель під органічним виробництвом становила 380 тис. га, що дозволило Україні за цим показником посісти 16 місце в світі серед більш ніж 100 країн. Більшість органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Чернівецькій, Тернопільській та Полтавській областях.

Висновки. Полісся України входить до одного з чотирьох регіонів, де ґрунти ще не забруднені до небезпечних меж і де можливе вирощування екологічно чистої продукції на рівні найсуворіших світових стандартів. В основному органічне виробництво представлено вирощуванням органічного зерна, що здійснюється за кошти інтегрованих компаній та експортується за кордон. Слід відмітити, що найбільші площі, на яких ведеться виробництво за органічною технологією належать житю. Причинами цього є те, що культура є традиційною для зони Полісся, вона не потребує внесення значної кількості добрив та є пристосованою до місцевих ґрунто-кліматичних умов.

Процес екологізації сільськогосподарського виробництва передбачає застосування альтернативних систем господарювання. В основі впровадження альтернативних методів лежать агроекологічні принципи, згідно з якими сільськогосподарське підприємство розглядається як еколого-економічна система, що базується на раціональних і екологічно обґрунтованих методах виробництва, забезпечуючи якість продукції й сировини, ефективність виробництва, а також мінімальний вплив на навколишнє середовище та ефективність виробництва.

Активізація забезпечення екологічної спрямованості аграрного виробництва вимагає диверсифікації шляхів щодо нарощування темпів

виробництва екологічно чистої продукції, застосування екологобезпечних й енергозберігаючих технологій в сільському господарстві, широкого впровадження інноваційних розробок, здатних мінімізувати негативний вплив виробництва та переробки продукції на навколишнє середовище. Вирішення поставлених завдань можливе за допомогою екологізації сільськогосподарського виробництва, яке допоможе забезпечити відтворення родючості ґрунту, створити умови для раціонального використання землі і виробництва екологічної продукції.

Список літератури

1. Безус Р. М. Ринок органічної продукції в Україні: проблеми та перспективи / Р. М. Безус, Г. Я. Антонюк // Економіка АПК. – 2011. – №6. – С. 47–52.
2. Берестецкий О. А. Биологические основы плодородия почвы / О. А. Берестецкий, Ю. М. Возняковская, Л. М. Доросинский и др. – М.: Колос. – 287 с.
3. Данкевич В. Є. Стан використання орендованих земель та дотримання договірних зобов'язань інвесторами / В. Є. Данкевич // Вісник ЖНАЕУ. – 2012. – № 2, т. 2. – С. 19–26.
4. Кисіль В. І. Біологічне землеробство в Україні: проблеми і перспективи / В.І. Кисіль – Харків: Вид-во «Штрих», 2000. – 161 с.
5. Кобець М. І. Органічне землеробство в контексті сталого розвитку / М.І. Кобець // Проект “Аграрна політика для людського розвитку”. – К. – 2004. – 22 с.
6. Матеріали Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/> 2018
7. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В.М. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 944 с.
8. Снякевич І. Екологізація розвитку: об'єктивна необхідність, методи, пріоритети / Снякевич І. // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 57–63.
9. Dankevych V. Y. The essence, tasks and functions of the farm land market / V.Y.Dankevych // The advanced science journal. – 2013. – № 8. – P. 12–16.
10. Dankevych Y. Ecologically certified agricultural production management system development [Electronic resource] / Y. Dankevych, V. Dankevych, O. Chaikin // Agricultural and Resource Economics : International Scientific EJournal. – 2016. – Vol. 2. – No. 4. – pp. 5–16. – Mode of access : www.arejournal.com.

11. Situation and prospects for EU agriculture: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://ec.europa.eu/agriculture/publi/situation-andprospects/2018>